Folke-helsen nedbrutt under krigen

— En av de mytene jeg tar fatt på, er at den norske folkehelsen ble så meget bedre under krigen. Det heter seg blant annet at det ble mindre av hjerte/karsykdommer. Men det er ingen tvil om at det i krigsårene — særlig i 1943-44 — skjedde en nedbrytning av folkehelsen i landet vårt.

En myte at vi fikk bedre helse i krigsårene
Professor Anders Chr. Gogstad

Professor dr.med. Anders Chr. Gogstad sier dette til Bergens Tidende. Etter å ha arbeidet med stoffet i fire år er han nå på bokmarkedet med «Helse og hakekors», om helsetjeneste og helse under okkupasjonsstyret i Norge fra 1940 til 1945. Der leverer han en grundig dokumentasjon på hvordan de helsepolitiske tiltak som ble satt i gang kom til å innvirke på folkehelsen. En

Professor dr.med. Anders Chr. Gogstad sier dette til Bergens Tidende. Etter å ha arbeidet med stoffet i fire år er han nå på bokmarkedet med «Helse og hakekors», om helsetjeneste og helse under okkupasjonsstyret i Norge fra 1940 til 1945. Der leverer han en grundig dokumentasjon på hvordan de helsepolitiske tiltak som ble satt i gang kom til å innvirke på folkehelsen. En

TIL TJENESTE. Helsepersonell gikk også i tysk tjeneste. Her mottar den norske legen Per Ingier Jernkorset på Leningrad-fronten. (Illustrasjon i boken)

— Vi slapp billig. Mye kan tyde på at de tyske nazistene hadde planer om Norge som et arisk eksperimentland. Og vi slapp rimelig når det gjaldt antall krigsdødsfall — ca 10.000 — eller eksperimenter på mennesker av dr. Mengele-natur.

— Hva med de av helsepersonellet som gikk i tysk tjeneste?

— Vi var det eneste land i Europa som straffet «frontsøstre» som ble tatt ut gjennom SS, men som gjorde tjeneste i Wehrmacht. Disse ble urimelig hardt straffet, de fikk fra et halvt til flere års fengsel etter krigen, sier professor Anders Chr. Gogstad.

KJELL PEDERSEN BT

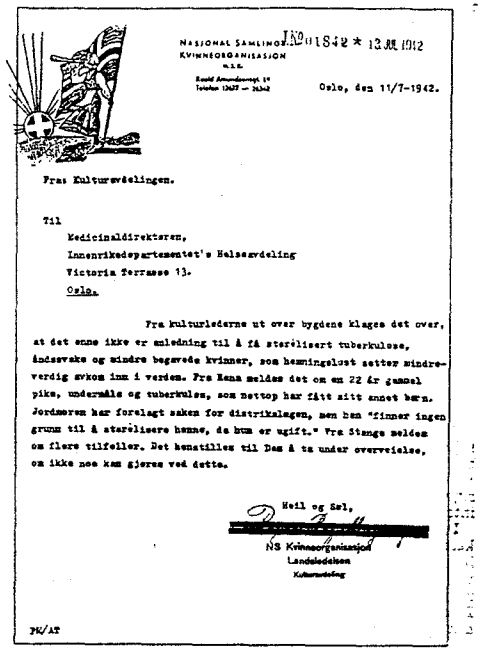

NASJONAL SAMLINGS KVINNEORGANISASJON
Ekstl Arendsvegen 14
Telefon 13037 — 24342

JN 01842 * 12 JUL 1942

Oslo, den 11/7-1942.

Fra Kulturavdelingen.

Til
Medicinaldirektøren,
Innenrikesdepartementet's Helseavdeling
Victoria Terrasse 13.
Oslo.

Fra kulturlederne ut over bygdene klages det over, at det enne ikke er anledning til å få steriliserte tuberkulose, åndssvake og mindre begavede kvinner, som hemningsløst setter mindreverdig avkom inn i verden. Fra Rena meldes det om en 22 år gammel pike, undermåle og tuberkulos, som nettop har fått sitt annet barn. Jordmoren har forelagt saken for distriktslegen, men den "finner ingen grunn til å steriliseres hunne, da hun er ugift." Fra Stange meldes om flere tilfeller. Det henstilles til Dem å ta under overveielse, om ikke noe kan gjøres ved dette.

Heil og Sæl,
NS Kvinneorganisasjon
Landsledelsen
Kulturavdeling

NK/AT

STERILISERINSKRAV. Nasjonal Samlings kvinneorganisasjon ønsket sterilisering av åndssvake og mindre begavede kvinner. (Illustrasjon i boken)

kere. Men tyskerne var interessert i å revidere norsk praksis, og det ble dragkamp med NS-myndighetene. Norske nazister gav sitt besyv med, minister Sverre Riisnæs foreslo blant annet å kastrere og sterilisere «taterpakket.» Fra NS kvinneorganisasjon ble det foreslått adgang til å få steriliserte «tuberkuløse, åndssvake og mindre begavede kvinner, som hemningsløst setter mindreverdig avkom inn i verden»!

Saken trakk imidlertid i langdrag, og man greide å bremse det tyske presset. Moistandsbevegelsen var på sin side lite opptatt av dette, her konsentrerte man seg mer om holdningsskapende tiltak. Det kunne altså gått langt verre, selv om antallet inngrep ble fleredoblet i forhold til tidligere.

— Det heter seg jo at helsetilstanden ble bedre under krigen ...

Bedre tannhelse

— Det er en alminnelig oppfatning blant folk, og bunner delvis i at dødeligheten av hjerte/karsykdommer etter statistikken å dømme gikk tilbake. Men det er mange forhold som her spiller inn. Den formelle statistikk viser nedgang, men tilbakegangen starter før kostholdet ble dårlig og begynte å stige før kosten ble bedre. Det var nedgang også i landdistriktene hvor kosten var solid.

Men den viktigste årsak ligger i det statistiske. Man fikk økning i «dødsfall av ukjent årsak». Delvis skjedde det en omlegging i statistikkarbeidet, fra å være fylkeslegenes gebet over til det nazileddete Statistisk Sentralbyrå. Men tannhelsen ble bedre, det skyldtes i første rekke mindre sukker i kosten. Det var for øvrig en himmelvid forskjell på standarden i kostopplegget rundt om.

— Ble helsen dårligere?

Folkehelsen nedbrudt

— Krigen førte i seg selv til nedbrytning av folkehelsen. Først og fremst fikk vi en økning av infeksjonssykdommene på grunn av at motstandskraften ble svekket. Vi fikk difteri-, polio- og tarminfeksjons-epidemier, det kom paratyfus. Særlig gikk det ut over barn, vi fikk økning i barnedødeligheten. En annen hovedgrunn var økning i tallet på ulykker. På grunn av svekket motstandskraft kunne lårhalsbrudd føre til døden. Blendingen førte til økt antall skader og ulykker, og det skjedde en voldsom økning av kriminaliteten i Norge. Evakuering og trangboddhet førte til dårligere helse, mangel på varmt vann og såpe gå svikende hygiene. Det har nok vært en del svermeri med henblikk på hvor sunt kostholdet var. For det er nok et faktum at skort på næringsstoffer og vitaminmangel førte til mange plager.

Slapp billig

— At Hitler betraktet nordmenn som tilhørende «den ariske rase» gjorde vel at vi slapp unna det verste, i motsetning til land som hadde stort innslag av sigøynere, jøder og annet «utskudd»?

Professor dr.med. Anders Chr. Gogstad sier dette til Bergens Tidende. Etter å ha arbeidet med stoffet i fire år er han nå på bokmarkedet med «Helse og hakekors», om helsetjeneste og helse under okkupasjonsstyret i Norge fra 1940 til 1945. Der leverer han en grundig dokumentasjon på hvordan de helsepolitiske tiltak som ble satt i gang kom til å innvirke på folkehelsen. En slik samlet fremstilling av hverdagslivet er det merkelig nok få som har tatt fatt på.

Viktig mål

Det som har dominert litteraturen om okkupasjonen, er gjerne en fokusering på den norske motstandskampen, det heroiske på den ene siden og yrkeligheten på forræderes og nazistenes side. Derimot har det vært skrevet lite om fem års hverdagsslit, hvordan den norske administrasjon håndterte lovene, og hvordan den sentrale forvaltning fungerte under okkupasjonen. Helsetjenesten var en betydningsfull del av de samlede offentlige tjenester, og var derfor et viktig mål for tyskernes målbevisste ideologiske arbeid for nasjonalsosialismen. Dessuten er folkehelsen et følsomt område og reflekterer med en gang nye forordninger som blir innført.

Tre parter

— Innen helsevesenet var det tre parter i sving under krigen. Det var den tyske sivile forvaltning — som til en viss grad var influert av SS og som var den instans som i realiteten satt med makten. Det var den norske okkupasjonsforvaltning som var NS-dominert og som ble delvis nazifisert. Og det var motstandsbevegelsen og den illegale virksomhet. Disse tre instanser ville i utgangspunktet bevare folkehelsen, men ut fra forskjellige premisser. Det jeg har vilet ha frem, presiserer Gogstad, er hvordan de tiltak som okkupasjonsmakten iverksatte var uheldig/skadelig/til nytte.

— Det var vel tiltak som var til gavn?

Spedbarn-dødeligheten ned

— Ja, man fikk i gang skjermbildefotografering. En Siemens-ekspert kom for eksempel tidlig til Bergen, og i løpet av krigsårene fikk man oppdaget et stort antall personer med aktiv tuberkulose i Bergen. Vaksinasjonslovgivningen var et annet felt: Det forelå en utilstrekkelig lovgivning fra før krigen. Etter krigen ble lovene kjent ugyldige, men ble kort etter gjenopprettet. Helsestasjoner for mor og barn ble utvidet, og ble særlig på landsbygden godt mottatt. Spedbarnsdødeligheten ble den eneste som gikk tilbake under krigen.

— Hva ser du på debetsiden?

Ville kasterere

— Forsøkene på å mobilisere helsepersonell til tysk tjeneste, og særlig at man prøvde å innføre kastrering eller tvangssterilisering for sinnslidende, åndssvake eller sosiale avvikere. Hitler hadde jo måttet oppgi mye av sin eutanasilovgivning, med «henrettelse» av sinnslidende og psyko/sosiale avvi-

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

100770